

XIX. YÜZYILA DAMGASINI VURMUŞ BİR ŞAHSİYET: AHMED VEFİK PAŞA

Dr. Öğr. Üye. Çetin AYKURT*

ÖZ

Ahmed Vefik Paşa birçok vasıfları olan bir şahsiyet idi. Osmanlı Devleti'ne idareci ve diplomat olarak görevlerde bulunmak suretiyle devletine hizmet etmiştir. Osmanlı Devlet kurumlarının düzenli bir şekilde işlemesi için büyük gayret göstermiştir.

Ahmed Vefik Paşa, idari görevleri sırasında dürüstlüğü ve milletin menfaatlerini hep ön planda tutmuştur. Keyfi uygulamalara asla müsaade etmemiştir. İdareciliği esnasında taltiflerinin yanında azilleri de olmuştur. Ancak kendisi hiçbir zaman devletine küsmemiştir. Yeni bir görev verilerine kadar köşesinde beklemeyi bilen bir şahsiyetti.

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde birçok değişimin ivme kazandığı bir dönemdir. Bu bakımdan bu dönemde diplomatik faaliyetlerin de etkin bir şekilde yürütülmesi elzemdi. Osmanlı Devleti, Ahmed Vefik Paşa'nın zekası ve bilgisinden istifade ederek diplomatik faaliyetlerde görevlendirmiştir. O, Fevkalade Komiserlik göreviyle gittiği Bükreş'te çok önemli bir görevi ifa etmişti. Ayrıca Paris ve Tahran büyükelçiliği sırasında daimi surette devletin hak ve menfaatlerini koruyan bir politika sergilemiştir.

Ahmed Vefik Paşa'nın birçok yabancı dil bilmesi kendisinin Batı dünyasını yakinen takip etmesine vesile olmuştur. Her türlü yeniliğe de açık olarak millî değerlere büyük önem vermiştir. O, ülkesinin değerlerine her zaman sahip çıkmayı bilmiştir. Bunun yanında Osmanlı edebiyatına ve Türk dilinin gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Osmanlı tiyatrosunun oluşumuna öncülük etmiştir. Bunun yanında Osmanlı tarih yazıcılığına da emek vermiş bir tarihidir. Bu çalışmamızda nasıl bir şahsiyet sahibi olduğu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Vefik Paşa, Şahsiyet, Osmanlı Devleti

A PERSONALITY WHO MARKED XIX. CENTURY: AHMED VEFİK PAŞA

ABSTRACT

Ahmed Vefik Paşa was a personality with many qualifications. He served the Ottoman State by taking roles as an administrator and diplomat. He made great efforts for the regular functioning of the Ottoman State institutions.

Ahmed Vefik Paşa always prioritized honesty and the benefits of his nation during his administrative duties. He has never allowed arbitrary practices. During his administration, he had dismissals as well as his rewards. However, he has never been offended by his state. He was a person who knew how to wait in his corner until a new mission is assigned to him.

XIX. century is a period in which many changes accelerated in the Ottoman State. For this reason, it was very necessary to carry out diplomatic activities effectively in this period. The Ottoman State assigned Ahmet Vefik Paşa to diplomatic activities by benefiting from the intelligence and knowledge of him. He had fulfilled a very important duty in Bucharest where he went with the duty of being a special commissary. In addition, during his duties of being an ambassador in Paris and Tehran, he always followed a policy that protected the rights and benefits of his state.

Ahmed Vefik Paşa's knowledge of many foreign languages enabled him to follow the Western world closely. He attached great importance to national values, being open to all kinds

* Yozgat Bozok Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü/Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, dr.cetinaykurt@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-5467-8659

of innovation. He always knew how to protect his country's values. In addition, he made great contributions to the Ottoman literature and the development of Turkish language. He pioneered the formation of the Ottoman theater. In addition to this, he is a historian who also worked on Ottoman historiography. In this study, what kind of personality he has will be evaluated.

Keywords: Ahmed Vefik Paşa, Personality, The Ottoman State

Hayatı

Ahmed Vefik Paşa, II.Mahmud döneminde İstanbul'da doğmuştur. Doğum tarihi olarak farklı yıllar ifade edilmektedir. Doğum yılı için 1823'ten başlayıp, 1813'e kadar değişik tarihler verilmektedir (Akün 1989: 143). Babinger (1992: 405) ve İnal'da (1982: 651) doğum tarihi olarak 3 Temmuz 1823 olarak ifade etmişlerdir.

Ahmed Vefik Paşa'nın, dedesi Naci Efendi Bulgaristan asıllı olduğu için Bulgarîzâde olarak bilinmektedir. Naci Efendi, Dîvân-ı Hümâyun'un ilk Müslüman tercümanıdır. 1820 yılında meydana gelen Rum isyanı neticesinde, Rum tercümanlara olan güven kaybindan dolayı atanmıştır.

Babası Ruhuddin Mehmed Efendi, Paris Sefaret Kâtipliği ve Bâb-ı Seraskerî Tercüme Odasında müdürlük yapmıştır (Tansel 1964a: 118). Ahmed Vefik Paşa ilk eğitiminin akabine Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'da okumuştur. 1834 tarihinde babasının Paris sefaret tercümanlığına atanmasından dolayı (Lewis 1993: 106) eğitimini Saint- Louis Lisesi'nde devam etmiştir. Buradaki sınıf arkadaşlarından birisi de Alexandre Dumas-Fils¹ idi. 1837 tarihinde İstanbul'a döndüğünde, daha evvel dedesinin ve babasının görev yaptığı Babialı Tercüme Odası'na memur olarak atanmış,1840 tarihinde rütbesi rabia'ya terfi edilerek Londra sefaret katibi olarak görevlendirilmiştir.(Pakalın 2018:13). Ahmed Vefik Paşa bu noktada belli bir hariciyecî kimliği kazanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti bu kimliğinden istifade yoluna giderek, bazı hususları değerlendirmek üzere 1842 tarihinde özel bir görev ile Sırbistan'a göndermiştir. Sırbistan dönüşünde Tercüme Odası birinci sınıf hulefaliğine ve pasaport muayene müdüriyetine tayin edilmiştir. 1843 tarihinde tabiiyet memuriyetiyle İzmir'e gitmiştir. Dönüşünde salise rütbesi ile Tercüme Odası mümeyyizliğine atanmıştır (İnal 1335: 114,115). Ahmed Vefik Paşa 1847 tarihinde rütbe-i saniye ile mütercim-i evvel olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca bu tarihte ilk resmi salnamenin hazırlanması görevi de verilmiştir(Tanpınar 1978: 208).

Ahmed Vefik Paşa 1849 tarihinde Macar mültecileri meselesine memur atanmıştır. Bir süre sonra Keçecizâde Fuad Paşa'nın yerine Memleketeyn Fevkalade Komiserliği'ne tayin edilmiştir (Pakalın 2018: 13). Bu atama Rumen halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ahmed Vefik Paşa, Rusya'nın Romanya'da izlediği politikayı bertaraf ettiği gibi, Türk menfaatlerini de korumayı bilen bir politika izlemiştir. Bu başarısından dolayı Sultan Abdülmecid tarafından takdirname ile taltif edilen Ahmed Vefik Paşa (Akün 1989:145),15 Haziran 1851 tarihinde Tahran Sefiri olduktan sonra 17 Temmuz 1851 de Encümen-i Daniş üyeliğine atanmıştır (Akyıldız 2018: 64; Mehmed Süreyya 1308: 308). 8 Ocak 1855 tarihinde rütbesi ûlâ evveline terfi ve Mecidiye Nişanı'nın ikinci rütbesi verilmiştir (BOA.A.DVN.MHM: 12/96). Ayrıca Tahran sefirliği yükümlülüğü üstünde kalmak suretiyle Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azalığına getirilmiştir (BOA.A.AMD:62/35). Aynı tarihte Muhakemat Dairesi Başkanlığı'na atanmıştır. 14 Mart 1857 tarihinde Ahmed Vefik Paşa'nın rütbesi Balâ'ya yükseltilerek Deavi Nazırlığına getirilmiştir (BOA. A.MKT.NZD: 217/84).

Ahmed Vefik Paşa, Kıbrıslı Mehmed Paşa 'nın sadareti döneminde Meclis-i Valâ azalığı uhdesinde olmak üzere 1859 tarihinde Paris'e büyükelçi² olarak atanmış (BOA.A.DVN: 148/97), Paris büyükelçiliği sırasında meydana gelen Suriye hadisesinde izlediği diplomatik siyaset ile Fransa'nın bölgedeki faaliyetlerini dizginlemeyi başarmıştır (İnal 1982: 654). 1861

¹ Fransız oyun yazarı ve romancı.Bkz. AnaBritannica , 7 (1987), s.521.

² Paris büyükelçiliği ile ilgili anılara bkz. (Toker 1998: 10,11)

tarihinde Meclis-i Vâlâ azası olarak Evkaf Nazırı olarak atanmıştır (BOA A.DVN: 173/34), Evkaf Nezareti'nde altı ay kaldıktan sonra malî ıslahat için 29 Mayıs 1862 tarihinde Dîvân-ı Âlî-i Muhâsebat başkanlığına tayin edilmiştir (Akün 1989: 146). Böylece devlet bütçesinin denetlemesi gibi çok önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Ahmed Vefik Paşa, Sırp'ların Belgrad varoşlarında Müslüman halka saldırması üzerine Belgrad'a gönderilmiş, Belgrad'da ortaya çıkan elim olaylara sebep olan Sırp'ların tespit edilmesinde ve aldığı tedbirlerden memnun kaldığı kendisine bildirilmiştir (BOA.A.MKT.MHM: 239/36).

Belgrad'daki vazifesini başarı ile tamamladıktan sonra, Şubat 1863 tarihinde Divan-ı Muhasebat Reisliği görevinden ayrılarak Dârülfünun'da Hikmet-i Târih adı altındaki dersi vermiştir (Pakalın 2018: 10). Osmanlı Devleti, idarî yönetimde ortaya çıkan problemleri ve yolsuzlukları yerinde tespit etmek gayesiyle Anadolu'da ve Rumeli'de idarî teftiş kapsamında 1863 tarihinde Anadolu Sağ Kol Müfettişliği'ne Ahmed Vefik Paşa'yı atamıştır. 4 Mayıs 1863'te Dersaadet'ten ayrılarak teftiş sahasına hareket etmiştir (Öntuğ 2009: 77). Bu atandığı görevde en fazla mesaisini Bursa'nın imârî yanında idari ve mali bozukluklarına harcamıştır.

2 Ekim 1864 tarihinde bütün müfettişliklerin kaldırılması ile kendisine yeni bir görev verilmemiştir ve 11 Mart 1865'te emekliye sevk edilmiştir. Rüşdü ve Ali Paşaların sadrazamlıkları döneminde yedi yıl kendisine bir görev verilmemiştir. Bu süre zarfında ilk Molière tercümeleriyle mektepler için kaleme aldığı *Fezleke-i Tarih-i Osmânî, Türki Durub -i Emsâl* ve *Micromégas* tercümesi gibi eserler vermiştir (Akün 1989; 146,147). Bu eserlerin hepsi uzun yılların kendisine kazandırdığı kültürel birikimin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

Sadrazam Ali Paşa'nın vefatı üzerine bu makama atanan Mahmud Nedim Paşa, 1871 tarihinde Ahmed Vefik Paşa'yı Rüşumat Eminliği'ne tayin etmiştir ve Birinci Rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir. 1872 tarihinin Ocak ayında Sadâret müsteşarlığına ve Haziran ayında Maarif Nâzırlığına getirilmiştir. Aralık 1872 tarihinde de Şûrâ-yı Devlet âzalığına atanmıştır. 15 Ağustos 1873 azil ile görevinden alınmıştır. Üç buçuk yıl kadar devlet hizmetinden mahrum kalmıştır. Bu sürede *Lehce-i Osmanî* adlı eserini ortaya çıkarmıştır (Pakalın 2018: 13,14).

Ahmed Vefik Paşa 1876 tarihinde Maarif-i Şarkiyе'nin müzakere edileceği (BOA MF.MKT: 40/78), Enternasyonal Petersburg Oryantalistler Kongresine temsilci olarak atanmıştır (BOA HR.SFR.I: 181/41).

Ahmed Vefik Paşa, 1877'de ilk defa açılan Meclis-i Mebusan'ın reisliğine ve ardından vezirlik rütbesi verilerek paşa unvanını kazanmıştır (İnal 1335: 116). 24 Ağustos 1877 tarihinde Edirne valiliğine tayin edilmiş (BOA İ.DH: 753/61501) ve 29 Kasım 1877'de de sağlık nedeniyle görevinden alınmış (BOA İ.DH: 759/61957) ve Ayan Meclisi üyeliğine atanmıştır. 11 Ocak 1878 tarihinde Ahmed Hamdi Paşa kabinesinde ikinci defa olarak Maarif Nazırı olarak görevlendirilmiştir. Şubat 1878 Başvekil ve Dahiliye Nezareti görevi ile birlikte Birinci Rütbe Osmani Nişanı verilmiştir. Başvekillikten azledildikten sonra 4 Şubat 1879'da Bursa'ya vali tayin edilmiş (İnal 1335: 118) ve Bursa Valiliği sırasında şehre yaptığı idari hizmetler ile ön plana çıkmıştır. Özellikle maarif ve iktisadî alanda düzenlemeler yapmıştır. Ayrıca valiliği sırasında Molière külliyesi ile *Telémaque* tercümesini ve *Müntehabat-ı Durub-ı Emsal* adlı eser bugünlerin eseri olarak ortaya çıkmıştır (Pakalın 2018: 14-15). Ahmed Vefik Paşa valiliği sırasında yaptığı uygunsuz hareketlere istinaden azledilerek yerine uygun birisinin tayini için 15 Ekim 1882 tarihli irade-i seniyye çıkarılmış (BOA Y.A.RES: 17/44) ve 16 Ekim 1882 tarihinde de valilikten azledilmiştir (BOA İ.MMS: 71/3312).

Ahmed Vefik Paşa 30 Kasım 1882'de Said Paşa yerine ikinci defa Başvekilliğe getirilmiştir. Ancak bu görevi iki gün sürmüştür. Bundan sonra ömrünü Rumelihisarı'ndaki yalısında geçirmiştir ve bu süre zarfında *Lehce-i Osmânî*'nin gelişmiş baskısını tamamlamıştır. 1 Nisan 1891 tarihinde vefat etmiştir (Akün 1989: 149).

Şahsiyeti

Ahmed Vefik Paşa, yaşadığı döneme farklı şahsiyeti ile damga vurmuş bir kişidir. Bunda yetiştiği aile ortamının da büyük bir katkısı olmuştur. Babası Ruhuddin Efendi ile Paris'e gitmesi orada eğitimine devam etmesi kendisinin fikri gelişiminin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu oluşum sayesinde tarih, dil, edebiyat ve tiyatroya kadar farklı alanlarda çalışmalar yapmıştır.

İbnülemin Mahmut Kemal, Ahmed Vefik Paşa ile ilgili şu yaklaşımı ortaya koymaktadır (1982: 709-710):

Şahsı, hali kimseye benzemediği gibi devlet işlerinde de diğer memurlara benzemek istemezdi. Her muamelesinde ifrat ve şiddet görülür; tevazun ve itidal görülemezdi. Kanun ve nizama ve devletçe mer'i olan usul ve kavaide riayet etmezdi.

Kimseyi beğenmez, herkesle istihza eder; üstünde bir kimse bulunduğunu istemez, bulunanları çekemezdi. İcraatı müstebidâne ve hodserâne idi. Bu halleriyle beraber malumatından ve tecrübesinden bazen istifade edildi. Fakat istifadenin devamı kabil olmadı. Zira fıtratı aleddevam müfid olmağa müsaid değildi.

Bu sebeplerle birçok zaman hâl-i mazuliyet ve zarurette kalarak hem memleket hem de mutazarrır oldu.

Ali Fuad, Servet-i Fünun (27 Mayıs 1926: 26-27) 'da Ahmed Vefik Paşa'nın mütevazı şahsiyeti ile ilgili olarak şöyle demektedir:

Ahmed Vefik Paşa nevi şahsına münhasır olup şekli muhib kıyafeti acib ahlak ve edvarı garib, tab-i şedidiydi. Esmer, iri yüzlü, iri gözlü, vücudu şişman, karnı büyük, kameti mütevassıt idi. Uzun siyah püsküllü büyük bir Tunus fesi, harmani şeklinde geniş bir saku ve bol bir pantolon giyer, mürebbi şekli tek gözlük kullanır idi. Hanesinde arkasında şam alacasından önü açık entari, ve mevsime göre suftan mamul cebe veya kavruk, belinde kuşak, ayağında kışın abadan yazın kırımızı sahtiyandan terlik olduğu halde köşesinde minder üzerinde oturup züvvarı hatta icabı bile o kıyafetle kabul ederdi. İtibarlı yabancı dostlarına eski tarz üzerine yer sofrasında ve sini üstünde eski sofrası ve kaşıklarla ziyafet verir ve şarka mahsus yemek hazırlardı. Su içerken bardak kullanmayıp yanında duran testiden içerdi. Ne şeklen ne halen ne kıyafeten kimseye benzemezdi herkesle arkadaşlık etmekten kaçınan, dostluğu kendi seçtiği ahbablarına münhasırdı.

Ahmed Vefik Paşa, sözünü esirgemeyen, anında sert tepki veren, kendi başına hareket eden tavırları düşmanlarınca ön plana çıkarılmış ve devlet kademesinde itibarsızlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde Osmanlı Devleti'ne yaptığı katkıları gerçek anlamda döneminde değerlendirilmemesine sebep olmuştur.

Ortaylı (1991:185), Ahmed Vefik Paşa'yı "inatçı bir Türk aydını" olarak tanımlamaktadır. Onun, eğlenceli kişiliğinin yanında sert ve katı davranışları da söz konusudur. Ahmed Vefik Paşa, Meclis başkanlığı sırasında katı ve sert bir tutum izlemiştir. Bu husus ile ilgili olarak komşusu Edwin Pears (1916: 58) şöyle bir izlenimde bulunmaktadır:

Kendisini eğitim ve istihbaratta milletvekilleri kitesine göre çok daha üstün görüyordu. Ama konuşmacı olarak eğlenceli bir şekilde despotikti. Başkanlık koltuğundan sürekli konuşmacıları susturur ve onlara ne hakkında konuştukları hususunda hiçbir şey bilmediklerini söylerdi.

Washburn'da (1909: 118,119), Ahmed Vefik Paşa'nın meclis başkanlığı sırasında izlediği sert tutuma şahit olmuş ve bunu eserinde yazmıştır. İbnül Emin Mahmud Kemal 'de bu hususta eserinde şöyle demektedir (1982: 669):

Diğer taraftan Reis Paşa'nın, me'buslara karşı gösterdiği âmirane ve dürüşthane hareketler, bir mektep hocasının yaramaz çocuklara ve bir zabitan, kumandasında ki acemi neferlere tatbik ettiği muamelelerden farkı olmadığını, me'b'usların sözlerini bazan istihfaf ve istihza ile karşıladığını, müzakere salonundan riyaset odasına gidince kapuyu kapatarak kendi kendine kahkaha ile gülüp me'b'usların bazı nutuklarıyla eğlendiğini, padişahın, kendini riyasete getirmesi ,tab'an müstebid, hadid ve şedid olduğu için me'b'usları devletin her işine karıştırmamak, her istediklerini söylemeğe meydan vermemek ve onları âdeta memur gibi

kullanmak maksadından ileri geldiğini iddia edenler bulunduğu gibi Vefik Paşa'nın, ilk defa teşkil edilen ve azası muhtelif milletlere mensup ve fikir ve emelleri başka cihetlere matuf eşhasdan mürekkep olan böyle büyük bir mecliste müzakerelerin intizam ile ceryanına dikkat ve zabtu rabtın muhafazasına gayret ile karışıklıklara meydan vermediğini ikrar edenler de vardır.

Osmanlı Devleti, Ahmed Vefik Paşa'yı harici işlerde de değerlendirmiştir. Memleketeyn Fevkalade Komiserliği vazifesi ile Bükreş'e gittiğinde Rumen halkı tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış idi. Bu diplomatik vazifesi sırasında gösterdiği dirayet daima takdirle anılmıştır. Bu Ubcini tarafından şöyle değerlendirilmiştir:

Bu memuriyette geçirdiği on sekiz ay zarfında mükemmel bir diplomat olduğunu ispat etti. Çoktan beri Bab-ı âli ,Çar ordularının karşısında o zamana kadar, siyasete aşina olmayan bu gencin yaptığı gibi, yüksek ve metin bir lisanla hukukunu muhafaza etmemiştir(Tansel 1964: 128).

Osmanlı Devleti, Ahmed Vefik Paşa'nın, diplomatik yeteneğinden büyükelçi olarak da istifade etmiştir. Mesela, Tahran büyükelçiliğine atanmasında diplomatik yeteneği önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca atanmasında Rusya ve İngiltere elçileri ile diyalog kurabilecek vasıfta olması göz önünde bulundurulmuştur. Bu görevi sırasında elçiliğin bahçesine Türk bayrağını çekmek suretiyle Rus ve İngiliz elçilerini hayrette bırakmıştır. Tahran ve Paris büyükelçilik görevlerinde daima Osmanlı Devleti'nin gücünü göstermeyi amaç edinmiştir. (Cemaleddin Mehmed 1314: 132). Paris büyükelçiliği sırasında patlak veren Suriye meselesinde izlediği tutarlı siyaset ile ortaya koyduğu diplomatik vasıfları Avrupa hariciyesinin de dikkatini çekmiştir (Akün 1989: 145).

Ahmed Vefik Paşa'nın, yetiştiği ortam ve aldığı eğitim kültürel bakımdan kendisine değer katmıştır. Birçok münazara toplantılarında aranan birisi idi. Ancak bazen bilmediği konularda da fikir beyanında bulunabildiği belirtilmektedir, Ebüzziya Tevfik Efendi (1315: 689), 'Said Paşa'ya Mektup" bahsinde Ahmed Vefik Paşa'nın bu hususiyeti hakkında şunları ifade etmektedir:

Paşa merhumun pek çok şeye vukufu olduğunu hepimiz bilir idik. Bununla beraber bir âdem velev allâme-i zaman ve zekâ ve fetanette nâdire-i devran olsun, kâffe-i malûmatı enam-ı nefsinde cem edemeyeceğini ve edebilmek ihtimali de ihtimali de olmadığını hepimiz biliyoruz.

Hâlbuki velev Çin lisanına ait olsun bir kelimenin imla veye manası hakkında vaki olacak bir suale Paşa'nın "bilmem" cevabını verebilmesine imkân mutasavver mi idi! Mesela bir lafz için ihtira edilip de bu kelime Türkçe midir? denilecek olsa müşarünileyhün bilâ-terahnuh "Evet Çağatayî'nin fûlan ulusuna mahsus bir şivedir. Hatta Ali Şir Nevâyi'nin bir beytinde varid olmuştur demesi istibad olunamaz idi.

Abdurrahman Şerefte (1339: 225), Ahmed Vefik Paşa'nın kuvvetli bir hafızaya sahip olduğunu belirttikten sonra "Hiçbir müşküllük karşusunda acz göstermeyüb bilemediği mesail hakkında bile hükümler uydurur ve sonra da bir kahkaha salıverir idi" diyerek ifade etmektedir.

Ahmed Vefik Paşa çok yönlü bir şahsiyet olarak ilmi çevrelerce saygı gören bir isimdi, İsmail Hikmet (1932:11) bu hususta şunları ifade etmektedir:

Daimi surette çalışırdı, memleketin ileri gelen alim, şair, siyasi birçok adamları Paşaya hürmet beslerlerdi. O da haftada bir gün tahsis etmiş, o gün birçok alim, fazıl dostlarını toplar, ilmi, edebi bahisler açar; fenden, sanattan münakaşalarda bulunurmuş.

Nerde bir ilmi ve edebi toplantı olsa mutlaka Vefik Paşa da oraya davet olunurmuş, her yerde fevkalade rağbet ve muhabbetle karşılanırmış. Hiçbir yerde sözünü esirgemeyen, sırası düştükçe hiçbir hakikati gizlemeyen Vefik Paşa gene böyle bir mecliste bahis işret meselesine dökülünce 'işret Avrupa'nın manevi istikbalini tehdit ediyor' tarzındaki mütalaasını ortaya atmıştır. Arayan yıllar geçtikten sonra, Belçika'da çıkan bir tıp gazetesi' Vefik Paşa'nın içinde bulunuyoruz' diye Vefik Paşa'yı da, söylediği sözü de hatırlatmıştır.

Ahmed Vefik Paşa ilim adamı vasfı çok yönlüydü. Bunun içinde dil ve lügat alimi, tiyatro müellifi, Türkçü ve tarihçi olması öne çıkan ilmi yönleriydi (Pakalın 2018: 196). O, büyük bir çalışma azmi olan araştırmacı idi. Bu hususta şu değerlendirme önemlidir:

“İnsanın izâ'a eyleyecek bir dakikası yoktur” diyen Ahmed Vefik, mütala'a ve tahrirden bir an hâlî kaldığını gören olmamış, her nerede bulunsa hatta ta'amda ,uykuda elinde kitap tuttuğu halde bulunduğu görülmüştür.

Ceste ceste birçok akçe sarfıyla kırk beş elli senelik çalışmanın mahsul-i mesa'isi olarak vücuda getirdiği on beş bin cildi havi kütüphanesinde mevcut kitapların ekserisinde Ahmed Vefik'in şerh ve tenkidi ya da sehv-i mürettib tashihi göze çarpar (Cemaleddin Mehmed 1314: 130).

Ahmed Vefik Paşa, Doğu ile Batı'nın sentezini çok iyi yapan bir şahsiyet olup, ülkesinin değerlerine sahip çıkmış ve milliyetçi değerlerin izlerini yaşamına da yansıtmıştır. Ziya Gökalp (1339: 6,7), Ahmed Vefik Paşa'nın bu özelliğini eserinde şöyle ifade etmiştir:

Sultan Abdülaziz'in son devirleri ile Sultan Abdülhamid'in ilk devirlerinde İstanbul büyük bir fikir hareketine tecelligâh olmuştu. Burada hem bir Encümen-i Dâniş teşekküle başlamış hem de bir Dârülfünûn vücûda gelmişti. Bundan başka, askerî mektepler de yeni bir ruhla yükselmeye başlamıştı.

O zaman bu Dârülfünun'da Hikmet-i Tarih müderrisi bulunan Ahmed Vefik Paşa idi. Ahmed Vefik Paşa, Şecere-i Türkî'yi, Şark Türkçesinden İstanbul Türkçesine tercüme etti. Bundan başka Lehçe-i Osmânî isminde bir Türk kamusu vücûda getirerek, Türkiye'deki Türkçenin umumî ve büyük Türkçenin bir lehçesi olduğunu ve bundan başka Türk lehçeleri bulunduğunu aralarında mukayese yaparak meydana koydu. Ahmed Vefik Paşa'nın bu ilmî Türkçülüğünden başka, bir de bedî Türkçülüğü vardı. Evinin bütün mobilyaları, kendisinin ve ailesi fertlerinin elbiseleri umumiyetle Türk mamulâtındandı. Hatta çok sevdiği kerimesi , Avrupa tarzında bir terlik almak için çok ısrar gösterdiği hâlde, “Evime Türk mamûlâtından başka bir şey giremez!” diyerek bu arzunun husûlüne mümânaat göstermişti. Ahmet Vefik Paşa'nın başka bir orijinalitesi de Moliere'nin mudhikelerini Türk âdetlerine adapte etmesi ve şahısların isimlerini ve hüviyetlerini Türkleştirmek sûretiyle Türkçeye nakletmesi ve millî bir sahnede oynatması idi.

Fuad Paşa “Ahmed Vefik Efendi binek taşı cesametinde bir pırlantadır” ifadesi ile (Abdurrahman Şeref 1339: 226) ne kadar kıymetli bir şahsiyet olduğunu ortaya koymuştur.

Ahmed Vefik Paşa'nın hususiyetleri, hizmet ve kıymeti millî görüşlerin tekamül ettiği II. Meşrutiyet sonrasında anlaşılmıştır (Akün 1989: 157).

Sonuç

Ahmed Vefik Paşa, bürokrat, diplomat ve ilmî vasfı ile XIX. yüzyıla damgasını vurmuş bir şahsiyetti. İdarecilik görevlerinde taltifleri olduğu gibi sıkça da aziller ile karşılaşmıştır.

Ahmed Vefik Paşa , devletinin itibarına dikkat eden, prensip sahibi bir kişi olarak kendi hususiyetleriyle devlet kademelerinde yükselmiş bir devlet adamıdır. Osmanlı Devleti'nin buhranlı bir döneminde, ifade ettiğimiz bu meziyetlerinden dolayı II. Abdülhamid tarafından sadrazamlığa atanmıştır. Ancak bu meziyetleri kendilerinde görmeyenler tarafından ortaya atılan dedikodular neticesinde de II. Abdülhamid tarafından görevden alınmıştır. İkinci kez atandığı başvekilliği de iki gün sürmüştür.

Ahmed Vefik Paşa, bildiği birçok yabancı dil sayesinde farklı eserleri değerlendirmiştir. Bunun kendisinin fikri tekamülüne büyük katkı yaptığını söylememiz mümkündür. İlmî çevrelerce daima aranan bir isim olmuştur. Döneminin birçok ilim adamında görülen ansiklopedist hüviyete sahip bir kişi olmuştur.

Ülkesinin millî ve manevî değerlerine sahip çıkan bir vatanperver olarak mütevazı bir hayat sürmüştür.

KAYNAKLAR**Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

BOA. A.DVN.MHM	12/96
BOA. A.AMD	62/35
BOA. A.MKT.NZD	217/84
BOA. A.DVN	148/97
BOA. A.DVN	173/34
BOA. A.MKT. MHM	239/36
BOA. MF.MKT	40/78
BOA. HR.SFR.I	181/41
BOA. İ.HD.	753/61501
BOA. İ.DH.	759/61957
BOA. Y.A.RES	17/44
BOA. İ.MMS	71/3312

Kitap ve Makaleler

- Abdurrahman Şeref, (1339), **Tarih Musahabeleri**, İstanbul: Matbaa-ı Amire.
- AKÜN, Ömer Faruk,(1989), "Ahmed Vefik Paşa" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.II.s.143-157, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- AKYILDIZ, Ali, (2018), **İlk Türk Akademisi Encümen-i Dâniş'in Kuruluşu ve Faaliyetleri (1851-1862)**, Ankara.
- Ali Fuad, (27 Mayıs 1927), "Ahmed Vefik Paşa" **Servet-i Fünun**, C.60,s.17-32.
- BABİNGER, Franz, (1992), **Osmanlı Tarih Yazarları**, (Çev.:Coşkun Üçök),Mersin.
- Cemaleddin Mehmed ,(1314),**Ayine-i Zürefâ yahud Osmanlı Tarih ve Müverrihleri**, Dersaadet: İkâm Matbaası.
- Ebüzziya Tefik, (1315), "Sa'id Bey Efendi'ye" **Mecmua-i Ebüzziya**, C.7,Cüz:61, Konstaniyye: Matbaa-i Ebüzziya.
- GÖKALP, Ziya(1339), **Türkçülüğün Esasları**, Ankara: Matbu'at ve İstihbârat Matbaası.
- İLBER, Oratylı (1991), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: Hil Yayınları.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal , (1982), **Son Sadrazamlar**, C.2, İstanbul: Dergah Yayınları.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal,(1335), **Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Tarihçe-i Teşkilatı ve Nüzzarın Teracim-i Ahvali**, İstanbul: İslamiye Matbaası.
- İsmail Hikmet (Ertaylan), (1932), **Ahmet Vefik Paşa**, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- LEWİS, Bernard, (1993). **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev.: Metin Kıratlı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mehmed Süreyya, (1308), **Sicill-i Osmani I**, Matbaa-i Amire.
- ÖNTUĞ, M.Murat, (2009), **Ahmed Vefik Paşa'nın Anadolu Sağ Kol Müfettişliği**, Konya: Palet Yayınları.
- PAKALIN, Mehmet Zeki,(2018), **Ahmed Vefik Paşa**, İstanbul: Divan Kitap.
- PEARS, Edwin,(1916), **Forty Years in Constantinople**, London:H.Jenkins.

TANPINAR, Ahmed Hamdi,(1978), “Ahmed Vefik Paşa” **İslam Ansiklopedisi**, C.I,s.207-210, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

TANSEL, Fevziye Abdullah, (1964), “ Ahmed Vefik Paşa” **Bellekten**, C.XXVIII, s.117-139, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

TOKER, Yalçın, (1998). **Ahmet Vefik Paşa**, İstanbul: Toker Yayınları.

WASHBURN,George,(1909), **Fifty Years in Constantinople and Recollections of Robert College**, Boston-NewYork.